

Іванна МІЛІЯНЧУК

УДК 821.161.2-941.Франко

СПОМИНИ З ДІТОЧИХ ЛІТ

Уперше публікуються спомини правнучки Івана Франка по синові Петру, Іванни Міліянчук, у яких вона розповідає про своє дитинство, що минуло під дбайливою опікою її баби Ольги Франко з Білевичів. Ці спомини – важливе джерело до вивчення життєпису знаної галицької кулінарки Ольги Франко.

Ключові слова ● Ольга-Марія Франко з Білевичів, родина Франків, кулінарія, виховання.

Від малої я любила розглядати різні плями, чи то хмари, чи на плитках, чи на бабиному оригінальному креденсі з горіхового дерева.

Я завжди щось бачила: звірів, дерева чи якісь страшні створіння, як на бабиному креденсі. Кликкала когось і показувала, але всі бачили щось інше або взагалі нічого. Так і життя, яке ми переживаємо, кожен переживає і бачить інакше, тому і спогади мої, напевне, будуть кардинально відрізнятись від спогадів моїх двоюрідних сестер і братів.

1978 року до мене досить пізно подзвонила баба, мала сумний голос, мабуть, плакала, попросила прийти зранку і завести в онкодиспансер на Броневій. Баба погано бачила. Там лікувалася тета Ася (Іванна Франко, молодша донька баби). Вона помирає, може, і до ранку не доживе.

Я любила тету Асю, вона була моєю хресною мамою. Це була добра, скромна і розумна жінка. Мала п'ятеро дітей, але ніколи не хвалилася цим, ніколи сама не говорила, що вона багатодітна мама, тому що це були її дорогі діти, яких вона любила. Коли хтось питав, чи це всі Ваші, вона сміючись говорила, що так. Ніколи не брала ніякої допомоги на дітей, бо вона була гордою і казала, що не жебрачка.

Дуже любила в'язати на дротах, майже всі речі мала власної роботи, чи блюзки ажурні з ірису, чи теплі светри. Говорила, що в'язання заспокоює її. Навчила і всіх нас в'язати. З Надею було важче, вона була лівша, але тета Ася попросила свою співробітницю, теж лівшу, і вона допомогла навчити Надю.

Любила читати, ходити в мандри по Карпатах, завжди була любимицею товариства.

Ранком, коли ми приїхали в лікарню, тета була мертва. Баба пестила її волосся і плакала, це була страшна втрата для баби. Тету Асю вона дуже любила і жила тільки для неї і її дітей.

Ця сильна, строга, вольова жінка змінювалася, вона якось відразу стала стара, змучена і не та баба, яку я тільки що привела в лікарню.

Баба, Ольга Білевич, народилася у селі Вирові, Кам'янка-Струмиського повіту 23.07.1896 в родині пароха Теодора Білевича (1858–17.10.1914) і Ольги Базилевич (1862–30.08.1958), закінчила приватну гімназію. 4 лютого 1919 року одружилася з Петром Франком. В 1920 року виїхала до Відня, де закінчила куховарські курси, і видала низку куховарських книжок. Добре знала німецьку і польську мови, багато читала, була доброю тенісисткою, отримувала нагороди на змаганнях.

Завжди наша баба була для мене і, думаю, для всіх гарною, високою, дуже акуратною жінкою. Відколи пам'ятаю, мала сиве – зовсім біле волосся, гарно зачесане. Ніколи я не бачила її у шляфроці чи капцях. Коли ми вставали, вона була гарно вбрана і зачесана. Баба рідко усміхалася, а ще рідше сміялася і це був тихий, короткий сміх.

Баба не любила пестливі слова, це теж передалося нам. Коли брала когось з дітей на руки, тулила до себе, але не сюсюкала, не любила коли хтось говорив «бабуня» чи «бабуся», казала: «Я – баба».

В хаті баба тримала ідеальну чистоту, правда, в цьому їй допомагала служниця Ганя. Якось так виходило, що служниці, які приходили до нас, називалися Ганя і коли прийшла нова, яка називалася Рузя, я була дуже здивована, бо думала, що Ганя – це означає служниця, і не може мати ім'я. Мова йде про гарну хату на Запорізькій, в яку ми переїхали зі Снопківської 1957 року. Я мала п'ять років, а Надя сім. Це був двоповерховий будинок з чудовим садом. Наша баба любила квіти, вона посадила з двох боків хвіртки іриси, вздовж паркана росли півонії, був чудовий бузок різних кольорів, посадила куш, який мав рожеві квіти. Мала дуже гарний смак, і всі клумби були гарно засаджені кольоровими квітами. Також було багато фруктових дерев, які були побілені і давали великі врожаї.

Баба була чудовою господинею, вона варила з цих фруктів: яблук, слив, вишень, – з усього, що було, різні мармоляди і конфітури. Решта, що було їй за багато, особливо аличу, роздавала сусідам. Мабуть, вся вулиця приходила за сливками. Яблука виставляла за паркан, щоб діти з інших хат не лазили до саду, коли захочуть яблук.

Відносила свіжозірвані яблука чи сливки, а також, щось зварене і спечене своїй мамі (Ользі Базилевич) і своєму братові вуйкові Олесеві (Олександрові Білевичу). Деколи брала мене з собою і я бачила, як вона дбайливо доглядає за своєю старенькою мамою.

Дуже любила пекти. На суботу і неділю завжди мало бути щось солодке, щоб, коли хтось прийде несподівано (мабуть, мала на увазі діда Петра, якого чекала до кінця життя), то, щоб мала чим почастувати.

Робила сама наливки, завжди мала вишняк і горіхівку. На вулицю Запорізьку, де ми мешкали, часто приходила до вуйка Мирона (Мирослава Галушцака) його

сестра – тета Сяня (Оксана Галушак) зі своїм чоловіком вуйком Ромком (Нестеровичем), який говорив, що його болить живіт (це був дуже веселий чоловік). На це баба тихо сміялась і йшла до себе на гору за горіхівкою.

Нас, дітей, на той час, було ще четверо. Моя мама з татом, Надя і я жили на другому поверсі – на горі, там теж була і бабина кімната.

Бабина кімната була дуже гарна, наші теж були гарні (дві кімнати), але мало було меблів, і не такі гарні.

По середині бабиної кімнати стояв овальний стіл, який розсувався на великий для якоїсь okazji, накритий гафтованою малою серветкою, і майже завжди, вазон з квітами, особливо, баба любила гладіюси. Коло стіни стояв креденс, оригінальної форми з горіхового дерева і мав цікаві розводи, я завжди там бачила якісь химери і боялась. На креденсі була вишита серветка, стояла фігурка жінки з кошиком, в який баба клала гудзики, які знаходила по хаті, і була велика глиняна ваза, роботи Павлини Цвілик. Ліжко, швейна машина і стільчик. Кімната була дуже сонячна, на підвіконниках було багато вазонів. У кімнаті була ідеальна чистота, щоб ми не заходили, двері баба закривала на ключ, але ключ з дверей не витягала.

На долині, тобто на першому поверсі, було дві кімнати, де жила тета Ася, вуйко Мирон, Люба і Петро, а потім решта дітей, і маленька кімната для служниці. Ще була велика тераса. Це, дійсно, був гарний будинок.

Четверо дітей зчиняли галас, і часто коли вуйко Мирон коли приходив з роботи, то просив нас іти до себе на гору. Для більшого спокою в хаті, нас, мене і Надю, записали в садок. Садок був біля художнього інституту. Ми йшли через парк «Залізні Води» у супроводі Гані, бабиної служниці. Я дуже боялась йти в садок і вила, як сирена, на цілий парк. Нас спинив міліціонер, який ішов нам на зустріч, він думав, що Ганя мене вкрала, тож ми мусіли вернутися до хати, щоб баба підтвердила, що ніхто мене не крав. Ганя відмовилася водити мене в садок, то я, майже завжди, залишалася в хаті. Надя, на відміну від мене, любила товариство дітей і ходила із задоволенням.

Недалеко від нашої хати у баби був город. Разом з Ганею вона вирощувала всяку городину. Коли я не йшла в садок, мене брали на город щось збирати, я дуже любила молодий горошок – звичайно, їсти, а не збирати. Назбиравши всякої городини, ми йшли до хати, і баба починала варити їсти, а це не було так просто, бо всім на долині треба було щось інше давати. Наприклад, зупа мала мати тільки тарі, а не інші складники. До грибової зупи тільки лазанки, це дрібні квадратики, які вона вирізала з тіста, до росолу – дрібний макарон, тісто зроблене на самих жовтках, нам тоді перепадали ніци, які баба пекла з білків, до помідорової – кладені кльоски на манці. До борщу варила два види фасолі, бо тета Ася їла малу, а вуйко Мирон велику, для найменшої дитини перетирала зупку, готувала сік. Завжди пам'ятатала, хто і що любить. Варила тільки для долини. Нам варила мама. Правда, деколи ми їли на долині, але з нами баба не мала мороки, ми їли майже все.

Варила дуже добре, все гарно викладала в тарілки. Коли варила молоду картоплю, то купувала дрібненьку, підсмажувала її на маслі до гарного, золотистого кольору, до того давала шницельок і якусь ярину, могло бути – горошок з морквою, чи бурачки на гарячо. Теж мусіла знати, що кому і як подати, щоб догодити. Найбільше догоджала теті Асі, за неї дбала найбільше.

Крім того, що добре варила і багато на це тратила часу, дуже не любила, щоб їй допомагали. Служниця могла щось почистити, але варити – борони Боже! Мало бути так, як вона любить. Коли ми були більші, хотіли щось допомагати і заодно навчитися, ставали їй допомагати, але все було не так. Пробували допомогти наліпити пироги, їх треба було наліпити гору, але після першого «вухатого» пирога баба нас виганяла, пиріжки мали бути маленькі і зовсім без бережків, догодити їй було дуже тяжко.

Ну і, звичайно, любила пекти. Деколи навіть пекла малесенькі кексики для ляльок, коли в них були «уродини». Та й для дорослих пекла торти, любила цвібаковий з цитриновою масою, горіховий з кавовою, крухий з галяреткою порічковою власної роботи і горіховою масою. Торти не мали бути високі, бо це міщанство, говорила баба. Прикрашала дуже гарно, переважно один край, гарно викладала горішки, райські яблучка, смажені за власним переписом, мандаринки чи порічки. Усе це було дуже кольорове і гарне, а головне – оригінально прикрашене. Залежно від свят, пекла французькі тістечка з чудовим кремом. Такого доброго крему я більше ніколи не їла, він був особливий, а може, як кажуть мої діти, «голодне дитинство» давалося ознаки. Робила нугат з горіхами в сам раз, не пересушений і не рідкий, обов'язково білого кольору. Крухі пляцки з яблуками, чи крухий, политий чеколядою з горіхами. Дріжджове тісто, яке місила годину, було знамените. Пампухи – просто чудо! А паски чи просто булочки... Смакота!

На кожен день теж було солодке, але переважно медівники по середині з горіхом чи бішкоптики до чаю. Кексики були сховані на горі в її чудовому креденсі; нам, дітям, вона давала по кілька, самому брати було заборонено.

Всі свята були на горі в бабиній кімнаті.

Щоб закінчити з їдженням, бо вже стікаю слиною, додам ще таке. Баба розповідала, що дідові Петрові на уродини 28 червня пекла його улюблений торт (він любив солодке), який називався «Пень». Нам ніколи його не пекла, бо цей чудо-торт пеклося на валку, який крутився, і вогонь злегка рум'янив тісто, і зверху весь час підливалося тісто, щоб утворювалися «сучки». Готовий «Пень» знімали з валка, сучки змазувалися кремом і посипалися горіхами, а в середину робила крем з цукатами та горіхами.

Баба любила згадувати про діда Петра, а особливо, коли йшлося ніби до слова. Дідо любив каву і часто в місті пив зі студентками. Якось зайшла до нас баба (ми вже тоді давно жили в своїй хаті), а моя сестра Надя сиділа зла на свого хлопця, якого зустріла в кав'ярні з іншою дівчиною.

«Ой, Надю, – каже баба, – скільки разів, коли мій Петро пив з кимось каву, мені говорили:

– А молодим дівчатам подобається твій Петро, пив каву з студентками.

– Ха, – відповідала я, – та якби він нікому не подобався, то і мені теж би не подобався. Життя не є рожеве».

Часто я просила якісь переписи. Це виглядало так:

– Бабо, як пекти солені палички?

– Та дуже просто, даєш одну шухлю муки (у баби шухля для муки була велика), трохи сметани, маргарин, і місиш скоро.

Потім дзвонила:

– Ну як, вийшли?

Їсти можна, але не такі.

– А ти валкувала в одну сторону?

– Ні, ти ж не говорила.

– Так це всі знають.

Точного перепису майже ніколи не знала, було все на око, жменя чи шухля.

На дитячі уродини дітей нас запрошували на долину. Тато вчив нас робити подарунки своїми руками, це були гарні звірі на ялинку чи закладка до книжки. «Це не важливо, яка вартість подарунка, – говорив тато, – дарується в знак поваги, пам'яті до цієї людини, від щирого серця».

Десь в 1963 році тета Ася і мій тато, взявши всіх дітей (а їх тоді було п'ятеро у тети Асі) і мене, поїхали до Дори, коло Яремча. Ми там завжди відпочивали. Тато з братом Юрком і сестрою Марією жили окремо, а я захотіла бути разом з сестрами і братом. Тета Ася винайняла хату у такої господині Олени (до речі, у неї теж було багато дітей, найменшій десь було півтора рочку). Невдовзі до нас приїхала і наша баба.

Господиня Олена мала часті приступи епілепсії, мабуть, три, тільки за час нашого перебування, до того ж десь на днях або швидше, мала народжувати. Баба почула, що Олена впала і побігла до неї, вона була коло неї, допомагаючи чи, скоріше, пильнуючи. Олена зранку йшла в поле, баба просила далеко вже не ходити. Почувши плач в кімнаті Олени, баба побачила брудну дитину, яку в цей день Олена залишила в хаті, баба покупала дитину, попрапа пелюшки і вимила хату. Коли прийшла Олена, баба сказала, що дітей треба тримати в чистоті.

По сусідстві була вілла Ірени Вільде. Все «панство» разом ходило на прохід до лісничівки. Баба любила іти з пані Іреною, вони переважно згадували старі часи, баба була цікавою співрозмовницею. Говорила про різні події не тільки з пані Іреною, любила говорити з гуцулками, цікавилася їхнім життям.

Найбільше я любила бавитися з Любою, вона була на рік від мене старша, ми бавилися переважно ляльками, шили їм речі. Люба мала гарні забавки, гарних великих і малих ляльок, в нас з Надею було мало забавок, переважно зроблені татом. Він дуже гарно робив з паперу і сірникових пуделок лялькові

хатки і до них меблі. Надя більше любила рухливі ігри, тож часто я бавилася тільки з Любою. Одного разу ми вирішили зробити своїм «дітям», лялькам (у нас були малесенькі лялечки, які тета Ася привезла з Німеччини і подарувала одну мені). Св. Миколая. Ми пошили якісь речі, зробили маленькі подарунки і повкладали «дітей» спати. Моя «дитина» скоро збудилась і з криком почала все роздивлятися, а Любина перше помилася, поснідала, а тоді пішла дивитись забавки. Я дуже на неї злилась, бо не вірила, що так буває насправді. Як то було давно...

Пригадую різдвяні свята... На долині, де мешкала сім'я тети Асі, ялинку завжди приносили «ангелики». Під нею для чемних дітей завжди були маленькі подаруночки.

Ми теж були чемні, але нашу ялинку купував тато Богдан Сітницький (18.05.1914–29.01.1997), який став чоловіком мами і добрим татом для нас. Тато приніс дуже гарні прикраси на ялинку з вул. Радянської, де жили його сестри, і ми разом прикрашали ялинку. Як хто, а я з Надею дуже любили самі, без допомоги «ангеликів», прикрашати ялинку. Запах лісу наповнював хату. Може якась забавка (а були вони з тоненького скла) і випала з рук, і розбилася, але ніхто нас не сварив. Забавок було мало, тож тато зробив чудові з паперу, повісив цукерки, горішки, – і ялинка була дуже гарна.

Мій тато був дуже розумний, добрий і уважний до нас, любив і завжди вчив добра. Коли ми нарікали на щось, він все вмів нас потішити. Про ялинку на долині, жартував, що вуйко Мирон боїться, щоб діти не побили забавок, тому ялинку приносять «ангелики».

Моя мама, Віра Франко, старша донька нашої баби, народилася 31 січня 1923 року в селі Полонична Кам'яно-Буського р-ну, Львівської області. Це була гарна, розумна дитина, улюблениця свого тата Петра Франка. Моя мама теж дуже любила свого тата, завжди мала при собі його знимку і мала теплі і добрі про нього спогади. Була його доброю і вірною помічницею.

Коли 1941 року всі говорили дідові втікати, бо його арештують, він попросив свого брата Тараса Франка, заопікуватися моєю мамою. Дідо Тарас дотримав дану обіцянку і все життя допомагав мамі. Її арештували гестапівці в 1941 році. Вона була два роки у Відні, і власне, коли поверталася до Львова, була арештована і вивезена в найбільший німецький жіночий концтабір Равенсбрюк. Повернулася мама у травні 1945 року і в тому ж році була знову арештована і засуджена на 5 років у сибірський концтаборів у Воркуті. Дідо Тарас писав листи до мами, підтримував її, шукав можливості звільнити якнайскоріше. 12 червня 1950 року у мами народилася донька Надя, маму перевели в Усть-Кан, Красноярського краю. 22 березня 1952 року народилася я – Іванка.

Наша баба і Тарас Франко висилали продуктові посилки. Це був часник, сало, цибуля, сухарі, може ще щось, але діти могли мало скористатися з цього. Моя старша сестра Надя голодувала, була дуже худа, анемічна. Я була дуже

мала, то, мабуть, виглядала краще. До Львова мама повернулася 27 листопада 1953 року.

На той час баба, тета Ася, вуйко Мирон, їх донька Люба і служниця Ганя, жили на вулиці Снопківській. Коли ми приїхали з Сибіру, баба взяла нас до себе в кімнату. Надя була завжди голодна, запах їжі, який йшов з кухні викликав у неї голод, вона бігла до кухні і з тарілки руками хапала щось з приготованого. Баба шкодувала Надю, але робила їй зауваження. У Наді була анемія, мама лікувала її настоем з алое, меду і кагору. Після повернення з Сибіру Надя дуже заїкалася і довгий час не могла вимовляти слово «три». Мама попросила піти в магазин, і купити триста грам масла. «Як я куплю, я ж не можу сказати т-т-триста», – жалілась Надя. «То скажи 299 г», – відповіла мама.

Надя, моя сестра, недавно померла (10 травня 2018 року). Коли я дізналася, що вона важко хвора, старалася більше часу бути з нею, щоб трохи розважити. Ми з Надею згадували дитячі роки, як стару історію, сміючись з того, але тоді нам смішно не було...

Десь в 1957 року ми переїхали в чудовий будинок по вул. Запорізькій, де народилася Оріся (Ірина Глинна). Кімнати на долині вже були гарно обставлені меблями, а на горі ще було пусто, не було меблів. Мій тато – а це був уже для нас тато, про кращого не можна було і мріяти, приніс від сестер трохи меблів, і якимось обставив хату.

Всі йшли на роботу. Ми бавилися піском, з якого варили лялькам їсти. Зробили тортик з піску, який прикрасили квітками, це був бенкет для ляльок. Начиння для ляльок ми принесли з долини, бо у нас не було, але ляльки ми мали свої. Це був справжній скарб. Подарував нам Петро Панч, він був великий шанувальник нашої мами, завжди вітав з уродинами, а на Новий рік вітав нас зі святом. Ось він і передав нам дві невеличкі «справжні» ляльки: личка у них були з порцеляни, і вони були дуже гарно вбрані. Ми їх частували пісковим обідом. Баба гукнула нас до хати, бо мала випустити Анітру, це була велика вівчарка, яку ми боялися. Ми швидко почали все збирати, висипати пісок з начиння, бо Анітра все гризла і товкла, і побігли, а ляльку... як я могла її забути? Анітра погризла мою ляльку. Я з горя і жалю дуже плакала...

Але, незважаючи на все, ми були щасливі, як уміють бути щасливими тільки діти. Тато все говорив, що люди добрі, що нас люблять. І це була правда. Колись вихідним днем була тільки неділя. Мама з татом ходили з нами в гості до родини, нас всі радо зустрічали, з нами любив бавитись тата брат Андрій, брав нас зимою на санки, літом – в кіно і на морозиво. Любила нас Кіх Марія Семенівна, директор музею, може тому, що мама щось розповідала, може тому, що сама все бачила, а може, тому, що знала діда Петра, а може – все разом. Дзвонила до баби і просила нас, мене і Надю (Любу чомусь баба не пускала, а Петро був ще малий), але просила власне, щоб прийшли ми. Вона любила з нами говорити,

розповідала казки, брала на конкурси малюнків чи дитячі свята. Завжди частувала нас і просила приходити в будь-який день.

Заходили в гості і до бабиного брата вуйка Олеса Білевича. Він теж нас любив, завжди дарував по одному металевому карбованцю на морозиво, а працював у природознавчому музеї, куди ми часто приходили дивитися на звірів. Були там живі черепахи в акваріумі, і нам вони дуже подобалися.

Теплоту і увагу завжди відчували від нашого тата. Він любив з нами бавитися, описував наше життя в домашньому журналі «Наша хата», колись думав бути журналістом, ще малим писав оповідання. Я дуже вдячна татові за всю щирість, любов і доброту. Він навчив мене любити людей, прощати і допомагати. Дякуючи йому, дитинство було веселе, а ті хмари, які пробігали над нами, він розганяв. Це був дійсно справжній Тато, щирий друг і добрий учитель.

Якось запросила нас до Підгірців родина Онуфрія Франка. Поїхали ми цілою родиною. На дворі був накритий великий стіл, Франки славляться любов'ю до ловлі риб, тож ні риби, ні раків не бракувало. Ми, поївши, побігли в сад, може від сильного сонця, а може від перевтоми, але дорогою я зімліла. Пані Ганя, мама Оксани Франко, дала нам жовтка, щоб нас підживити. Ми сіли терти гоґоль-моґоль. Тим часом винесла велике цебро з вареною картоплею в лушпинні для свині. Запах, який ішов з цебра, був такий приємний, може десь знайомий з Сибіру. Залишивши на сходах жовтка, ми побігли за картоплею. Вона була дуже добра, смак з дитинства залишається на все життя. Побігли за другою, але пані Ганя вийшла, щоб випустити свиню, і ми з жалем дивилися на цебро, а коли вибігла величезна свиня, то побігли на сходи, бо думали, що вона нас з'їсть.

Їздили з татом і мамою до Жовкви, де жила родина мого тата – Утриски; тета Нуся, троюрідна сестра тата, дуже гарно грала на фортепіано. Надя мала добрий слух, а ще – довгі пальці. Вона швидко вловила мелодію і почала грати. Була дуже рада і дякувала теті Нусі. Коли прийшов час прощатися, нам подарували кролика. Якийсь час він жив у пивниці, але одного дня щез. Зате на обід було добре м'ясо...

В 1959 році ми переїхали на свою нову 3-кімнатну квартиру по вул. Немировича-Данченка. Відтоді ми уже рідше бачилися з бабою.

Згадалося, що після похорону тети Асі, коли я вже жила зі своїм чоловіком Сяйком (Михайлом Міліянчуком) по вул. Коцюбинського, до мене на філіжанку чаю часто приходила баба. Смерть тети Асі її дуже підкосила. Баба тяжко переживала втрату дорогої доньки, яку дуже любила. Була зламана цією смертю. Тоді за горнятком чаю часто нарікала на самотність, кажучи, що в хаті повно людей, але кожен зайнятий собою. Сад, за яким пильнувала стільки років, почав заростати кропивою. Доглядати за садом і хатою у баби не було вже сили, та й служниці вже не було. Баба шкодувала, що все нищиться...

Померла баба 27 березня 1987 року, проживши 91 рік. Коли згадую бабу, яка всім вмiла догодити, була розумною і доброю порадицею, а ми на жаль, так мало розуміли її самотність і біль, який носила в серці все життя.

Мадрид, 2 вересня 2018 року

Ivanna MILIYANCHUK

MEMORIES FROM THE CHILDHOOD

The memoirs of Ivan Franko's great-granddaughter of Petro's son, Ivanna Miliyanchuk, are for the first time published. In the memoirs, she tells about her childhood, which passed under the careful care of her grandmother Olha Franko from Bilevych family. These memoirs are an important source for studying the biography of the famous Galician cook Olha Franko.

Key words: Olha-Mariya Franko from Bilevych family, Franko family, cooking, upbringing.